

Jaroslav Jičínský, a korszerű pécsi szénbányászat megteremtője

MENDLY LAJOS

Gróf Zichy Gyula dr. pécsi megyéspüspök 85 éve, 1925. április 26-án számos közéleti személyiség jelenlétében ünnepélyesen felszentelte az *Első Dunagőzhajózási Társaság* (*Der Ersten Donau-Dampschiffahrts Gesellschaft*), röviden a DGT új főaknáját, a szabolcsi *Szent István-aknát* a társaság pécsi bányaműveinél. Ez volt az 1913-ban elkezdett fejlesztési, korszerűsítési és szervezési tevékenység egyik legfontosabb létesítménye.

Az alábbiakban ismertetett fejlesztést a DGT a 140 éve, 1870. április. 9-én¹ született *Jaroslav Jičínský* bányamérnökre, rátermettségét már az ostrai (ma *Ostrava*, *Csehország*) és a *Brünn* (ma *Brno*, *Csehország*) melletti rossitzi (ma *Rosice*, *Csehország*) bányakerület fejlesztésében bizonyító szakemberre bízta, akit 1912-ben elkészített koncentrációs és korszerűsítési tanulmánya után 1913-ban meghívott *Pécsre* bányaigazgatónak.

Miután a tervezett 1919 helyett az 1920-as évek végére sikerrel befejezte a *Pécs* vidéki szénbányászatnak a korabeli európai színvonalhoz igazodó korszerűsítését, 1930-ban újabb fejlesztési tervet nyújtott be a bécsi vezérigazgatóságnak. A társaság pénzügyi helyzete és az általános dekonjunktúra miatt azonban javaslatát nem fogadták el. A 60 éves *Jičínský* nyugdíjazási kérelmét a társaság 1931. január 1-vel tudomásul vette, tehát 80 éve, 1930 decemberében fejezte be pécsi tevékenységét.

A fenti évfordulókat az alkotó személye iránti megbecsülés és az akkoriban minden elvárásnak megfelelő, mai állapotukban is impozáns létesítmények miatt méltatjuk.

¹ A tanulmány 2010-ben érkezett a szerkesztőhöz, de közlésére anyagtorlódás miatt csak most tudunk sort keríteni. (A szerkesztő.)

A családi indíttatás

A dél-mecseki feketekőszén-bányászatot a két világháború között *Európa* élvonalába fejlesztő bányaigazgató a lengyelországi *Jyczyn* (cseh *Jičín*, német *Gischin*) kisvárosból származó bányász-dinasztia leszármazottja. (Az első anyakönyvi adat egy 1732-ben kelt házasságlevélből ismeretes, *Jyczynský Matej* 1715-ben *Kutná Horában* született. A családnév úgy alakult ki, hogy a származási helyhez csatolták a más szláv nyelvekben is szokásos *-sky* névképzőt. Cseh nyelvű változatát, a *Jičínský*-t csak 1848-tól használták.) A család hagyományos bányász tevékenységét csak *Jaroslav* nagyapja, *Ferdinand* szakította meg, aki mezőgazdasággal foglalkozott, végül pedig „*Az Elszegényedett Nemesasszonyok Intézete*” nevű alapítvány igazgatója lett *Karlstein* várában.

Itt, a híres várban született 1832. augusztus 26-án *Jaroslav* apja, *Vilém* (*Vilmos*), aki a prágai reáliskolai (1845-1847), majd műszaki tanulmányainak (1847-1852) befejezése után beiratkozott a *Příbram* városában 1840-ben alapított *K. u. K. Montanistische Lehranstalt*-ba (*Bányászati Tanintézet*), ahol 1854-ben kitűnő eredménnyel fejezte be bányászati-kohászati tanulmányait (1).

Az 1848. márciusi eseményeket követő súlyos nemzetiségi összeütközések miatt május 14-én 133 osztrák és cseh-morva bányamérnök-hallgató elhagyta a selmeci *Bányászati és Erdészeti Akadémiát*, mert további tanulmányaikat nem kívánták *Selmecbányán* folytatni. Ezért *Ferenc József császár* 1849. január 23-án elrendelte, hogy a hallgatók tanulmányaikat a *příbrami* (és a *leobeni*) bányászati tanintézet(ek)ben folytassák. *Vilém Jičínský* ezért *Příbramban*, nem a nagyhírű selmeci akadémián szerezte képesítését (2).

A *příbrami* állami bányákban gyakornokként töltött két év után 1856-ban került mérnök-asszisztensi beosztásba a *Ferdinándi Északi Vasútpálya* nevű ostravai bányatársasághoz, ahol gyakori munkakör-változtatással gyors karriert futott be. 1869-től üzemvezető lett *Ostrava* legnagyobb, *Zárubek* nevű bányájánál. Szakmai alkalmasságát bizonyítva 1871-ben *Kladno* városában elfogadta a *Prágai Vasúti Társaság* által felkínált igazgatói posztot, ahonnan azonban már 1872-ben visszatért *Ostravába*.

1872-ben az akkor alapított *Vitkovicei Feketeszén Bányatársaság* bányaigazgatója lett, melyhez *Hrušov-bánya*, az ostravai *Jakub-bánya*, a petřkovicei *Anselm-bánya*, az ostravai, kokszolóval rendelkező *Hlubina-bánya*, később a *Karolina-* és a *Šalamoun-bánya* is tartozott. 1895-től nyugdíjazásáig (1898) a *Vitkovicei Bánya- és Acélművek Társaság* (VHHT) átszervezett vállalat vezérigazgatója volt.

Sokoldalú, úttörő műszaki tevékenység jellemezte. Elsőként 1860-ban *Hrušovban* bevezette a teknős ércmosó használatát, 1860 és 1863 között *Ostravában* mosóművet létesített, 1868-ban az ácsolt *Jakub-aknát* kifalaztatta, továbbbmélyíttette. 1873-ban bevezette a dobogós (kétszintes) szállítókast, 1877-től az acélsodrony aknakötelet, 1883-ban az *Ostravai Régióban* az első függőkötélpálya-szállítást *Anselm-bányától Přivozig*, a következőt *Trojicétől Karolináig*, 1893-ban a harmadikat *Oskar-aknától szintén Přivozig*.

Hasonlóan gazdag volt *Jičínský Vilém* szervezési tevékenysége. Nevéhez fűződik a *Bányatulajdonosok Szövetségének* alapítása *Bécsben* (1887), itt 1888-tól tíz éven át volt az *Igazgatósági Bizottság a műszaki, gazdasági és szociális ügyek közös kezeléséért* elnöke. Bár ezzel a tőkés bányatulajdonosok érdekeit szolgálta, állandóan figyelte és érvényre is juttatta az *Ostravai Régióban* korát megelőzően haladó szellemű szociális és nemzetiségi álláspontját.

Haladó szellemű szociális politikáját jelezte az első ostravai bányafelvigyázó iskola alapítása (1888), 1890-ben a 12 helyett a 10 órás munkaidő bevezetése, 1891-ben a *Munka* című bányász hetilap megjelentetése, több nagy munkás lakótelep, *Osvald-bányánál* az első bányász gőzfürdő létesítése. 1892-ben a bányászleányok részére gazdaképzőt alapított, szorgalmazta több üzemi óvodának és elemi iskolának a létrehozását. A katonazenekarok ellenpólusaként kezdeményezte és finanszírozta az első bányász zenekar megalapítását.

Rendkívül megterhelő munkaköri feladatai mellett az ostravai közéletben is élénken tevékenykedett. *Ostrava város képviselőtestületének* huszonekét éven át (1874-1896) volt a tagja. Nevéhez fűződik az első ostravai kommunális vízvezeték létrehozása. A

nemzetiségi viszályoktól terhelt régióban a cseh tudatformálás erősítése érdekében létrehozta a *Polgári Kört* (1862), négy évvel később a *Polgári Takarékpénztárat*.

Szerteágazó szakmai tudását számos munkásbiztosítási pénztár bizottságában érvényesítette, volt bírósági szakértő a bányászati tevékenységgel kapcsolatos kártalanítási ügyekben, és hét éven keresztül *A robbanó gázok tanulmányozásáért* nevű különleges bizottság elnöke tisztségét is betöltötte. Nyugdíjba vonulása után is ellátott hasonló funkciókat, az ostravai körzeten kívül *Kladnóban*, *Alsó- és Felső-Sziléziában*, ekkor lett *Příbram* városában a *Bányászati Főiskola* állami vizsgabizottságának elnöke is.

1890-től rendszeresen publikált az *Oesterreichische Zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen* lapjain, a *Hornické a Hutnické Listy* című első cseh szakmai lap egyik alapítója volt 1899-ben. 1863-1898-ig 50 bányászati, kohászati és földtani tárgyú tudományos cikket, tanulmányt, monográfiát – köztük az ostravai körlet részletes monográfiáját is – publikálta.

Jičínský Vilém rendkívül tevékeny, termékeny mérnöki életét 1902. október 19-én *Prágában* szakította meg egy betegség. Kívánsága szerint szülőhelyén, a *Karlštejn vára* melletti *Dubňany* temetőjében helyezték örök nyugalomra, természetesen bányász egyenruhájában. (1)

Az 1888. szeptember 3-7-ig Bécsben rendezett *Általános Bányászati Gyűlésen* előadást tartott *Gazdaságos üzem a kőszénbányánál* címmel, melyről a magyar *Bányászati és Kohászati Lapok* (BKL) is beszámolt. (3)

Gerber Frigyes salgótarjáni bányaigazgató a cikkekre hivatkozva kifogásolta a DGT megbízásából 1891-ben készített vizsgálati jelentésében a sok akna és táró üzemeltetését Pécs környékén azaz, hogy „*Jičínský szerint egy körzet aknáinak egymáshoz közeli telepítése a bányászat hanyatlásához vezet*”. (4) A helyzet a sok kis magántulajdonú bánya megszerzéséből adódott, ami a nagyobb kapacitású üzemek létesítésének gátjává vált. Ezután kezdte meg a DGT az üzemkoncentrációs tevékenységet, aknák, tárók bezárását, melyre a koronát az 1913-ban megkezdett fejlesztés, korszerűsítés tette fel.

Jaroslav anyja csíkszentmihályi Schreiber Laura volt, a gyulafehérvári királyi pénzverő iglói származású igazgatójának és német anyjának a lánya. (A magyar nemesi előnév a monarchiában nem jelentette egyértelműen az apa magyar származását.)

Útja a pécsi megbízás elnyeréséig

1870. április 9-én a sziléziai (lengyel) *Ostravában* született, s a családi hagyományt követve már nyolcéves korában leszállt apjával az ostravai *Zárubek-bányába*. Középiskolai tanulmányait *Prágában* – a lengyel többségű *Ostravában* még nem volt cseh középiskola – végezte. 1887 őszén a stájerországi *Leoben* városában 1840-ben alapított *Lehranstalt* új tanterv alapján 1861. szeptember 2-án *Bergakademiá*vá fejlesztett utódjába iratkozott be. Itt kétéves „*Vorkurs*”, majd további kétéves elméleti és gyakorlati tanulmányok után nyertek mérnöki diplomát a hallgatók.

A környezet osztrák szellemű hatása – német tannyelv, többségben német anyanyelvű hallgatók, a *Korps Szövetség* tagjainak erőszakossága – egyaránt erősítette a fiatal Jaroslav cseh nemzeti tudatát. A helyi oktatók és polgári vezetők akadékoskodása ellenére már az első évben, 1887-ben néhány ostravai cseh társával megszervezték, a következő évben jóvá is hagyták a szláv hallgatók *Prokop* nevű akadémiai egyesületének több éve húzódó megalakulását és alapszabályait. Az egyesületnek 1890-1891-ben társelnöke lett, miután már 1888-ban az első „*ugrás a bőrön át*” szervezésében bizonyított.

A lengyelek ezután önállósították magukat, és már három: német, lengyel és össz-szláv „ugrást” szerveztek. A *Prokop* egyesület 1898-ig működött *Leobenben*, ekkor áthelyezték *Příbram* városába. Érdemes megvizsgálni, hogy a *Prokop* mennyiben egyezett, illetve különbözött a selmeci *Bányászati Akadémia* ifjúsága nemzeti érzelmét ápoló *Ifjúsági Körével/től*. Azonos gyökerekre utal a *Bursch Fuchsensprung*, a selmeci farbőrugratással járó ballekkeresztelés és a szláv bőrugratás.

Első félévi és nyári szünidejét *Ostravában* szüleinél töltötte, itt gyakran leszállt valamelyik ostravai, elsősorban a *Terézia-bánya*-

ba, ahol az egyetemen szerzett elméleti tudását a gyakorlat ismereteivel mélyítette el, illetve egészítette ki.

1892-től beosztott mérnökként az ostravai *Hlubina*, majd a *Luis*, *Terezia* és *Oscar* szénbányákban dolgozott, majd 1901-ig a *Trojice-bánya* üzemvezetője lett. Az ostravai körzetben elsőként mélyítette tübbingezéssel a *Luis-aknát*, a faácsolatú *Trojice-aknát* folyamatos üzemelés közben falaztatta át 600 m-ig.

Jaroslav Jičínský ifjúkori arcképe.

1901-1914-ig a *Rossitzi Bányatársaság* igazgatójaként kiváló szervezési tevékenységet folytatott a *Brünn (Brno)* melletti *Zastávkában*. A kerület elavult szénbányáit három főüzembe koncentrált, modern gépekkel felszerelve, teljes korszerűsítéssel jö-

vedelmezővé tette. *Oslavanyban az Osztrák-Magyar Monarchiában* elsőként telepített villamos erőművet a kerület gyengébb minőségű szeneinek hasznosítására, amely nem csak *Brünn* városát, hanem a morva terület jelentős részét fél évszázadon keresztül ellátta villamos energiával.

A rossitzi *Segen-Gottes- (Istenáldás-)* bánya *Kukla-aknáját* újranyitatta és – *Közép-Európában* elsőként – vasbeton aknatoronyba telepített, 300 kt/év kapacitású szállítógépekkel szereltette fel. Bővítette a másik két üzemet is, mindhármat korszerű gépekkel látta el, a képződött porszenet brikettgyár és kokszolómű létesítésével tette gazdaságosan értékesíthetővé.

Részt vett a bécsi bányagáz-vizsgáló bizottság munkájában, *Rossitzen* egy erre a célra létesített kísérleti táróban kutatta „*a szénpor, mint számos bányaszerencsétlenség okozója*” robbanását és az e bányaveszély elleni védekezési lehetőségeket. A téma kutatását a továbbiakban is következetesen folytatta, a robbanó gázok elismert szakértője volt, az osztrák-magyar bányákon kívül még számos európai országba hívták tudományos szakvélemény készítésére.

Katechizmus der Grubenwetterführung... című, a bányafelvi-gyázók részére írt, több kiadást megért segédkönyvét francia nyelvre is lefordították. A *příbrami* főiskolán állandó vizsgabiztos volt, 1913-ban munkája eredményének elismerésül bányatanácsossá nevezték ki. (1)

Jaroslav Jičínský – bányaszakértői hírnevét elismerve – a DGT 1912-ben pécsi bányái teljes körű korszerűsítési programjának elkészítésével bízta meg, majd az egész monarchia bányászataira kiterjedő korlátlan műszaki információs lehetőségei és tapasztalatai alapján elkészített javaslatát elfogadta, és 1913-ban felkérte, hogy pécsi bányagazgatóként hajtsa végre a tervezett üzemkoncentrációt és fejlesztést.

A *Rossitzi Bányatársasággal* – amely a további kapcsolatok biztosítása érdekében igazgatótanácsának örökös tagjává nevezte ki – megegyezve a műszakilag vonzó ajánlatot elfogadta, és a *Csehországban* bevált módszerekkel látott munkához az új környezetben.

Az üzemkoncentráció és korszerűsítés előzményei Pécssett

A 180 éve, 1830-ban alapított DGT az 1850-es évekre dunai hajóforgalmával és két hajógyarával a monarchia legnagyobb szénfogyasztója lett, ezért saját bányászattal kívánta gazdaságosabbá tenni vállalkozását. A már korábban vásárolt *Pécs vidéki* szén nem csak alkalmas volt céljaira, hanem a medence a társaság forgalmi útjainak csaknem a közepén, a Duna közelében volt található. Ezért 1852-ben *Pécs* határában széntermelési jogot szerzett, bányatelkeket vásárolt és bányaüzemet nyitott. A századfordulóra a *Mecsek* déli lejtőjén – *Pécs* város, *Mecsekszabolcs*, *Somogy* és *Vasas* községek határában, mintegy 12 km hosszban – egy kivételével minden magánkézben levő szénterületet, illetve működő bányát megvásárolt, a *Pécsi Székesegyházi* és a *Székeskáptalani uradalom* tulajdonában álló, el nem idegeníthető szabolcsi és somogyi bányatelkeket pedig 50+50, illetve 25+50 évre kötött szerződésekkel (1968-ig!) bérbe vette.

A megszerzett kezdetleges, lójárgányos bányákat fejlesztette, gőzüzeműre állította át, illetve megszüntette, új, korszerű aknákat létesített, s a századfordulón már villamos berendezéseket is alkalmazott.

A DGT-nek a pécsi *Lámpás-völgytől Vasasig* terjedő területén hét függőleges szállító-, négy lég-, egy vízaknája és három tárója működött egymást korlátozva, kis kapacitásokkal, nagy létszámgigénnyel és gazdaságtalanul. 1913-ban az éves termelés a szállítási kapacitás határán, kb. 800 kt volt, pedig a telepviszonyok, illetve a szénvagyon hosszabb távon ennek a másfélszeresét meghaladó széntermelést is biztosíthattak volna.

Az 1913-ban megkezdett nagyszabású fejlesztési program közel egy évtized alatt 3 korszerű, nagy kapacitású termelő akna-üzem létesítését tervezte. A program megvalósítását, de a már működő üzemek rentabilitását is jól szolgálta a széntermelés vertikumának – külszíni szállítás, szénelőkészítés és -feldolgozás, villamosenergia-termelés – tervezett centralizálása, a szükséges gépészeti szerelő-, javító- és gyártókapacitás, valamint az építészeti

kivitelező és karbantartó bázis létrehozása a legkorszerűbb színvonalon.

A munkák tervezését, szervezését és lebonyolítását *Jičínský* a mai követelményeknek megfelelő menedzserszemlélettel irányította. Minden részfeladatra több kivitelező-gyártó cégtől kért ajánlatokat, melyeket egy állandó zsűrivel véleményeztetett. Tagjai: *Asiel* (geodéta-), *Czibulka* (elektro-), *Kraft* (vegyész-), *Moticska* (gépész-), *Sikora* (bánya-), *Szentkirályi* (építész-), *Szontágh* (gépész-), *Straka* és *Wietorisz* (bánya-) mérnökök voltak. A zsűri tagjait belgiumi, cseh-, német- és franciaországi tanulmányutakra küldte, ahol az ajánlattevő gyárak által felszerelt egységek már működtek. A nevezettek itthon egy-egy szakterület műszaki ellenőrei lettek a kivitelezés stádiumában, majd a termelésbe lépés után az üzem, üzembrész vezetőiként tevékenykedtek.

A fejlesztési feladatok nagyságrendje és sokrétősége miatt *Közép-Európából* több mint 50 gyár, vállalat vett részt, a magyar vállalatok és kivitelezők közül a korszerűség és a kivitel precizitása szempontjából a *Ganz Villamossági Rt.*, a *Magyar Vagon- és Gépgyár*, valamint a *Láng Gépgyár* állták a versenyt.

Az új, korszerű bányüzemek megvalósítása

A szabolcsi és somogyi üzemek összevonásából kialakított *Mecsekszabolcs* és *Pécs 6. (Pécsbánya)* kerületekben 500-500 kt/a szállítási kapacitású, 5,8-6,0 m átmérőjű, körszelvényű, monolit beton, illetve falazott új szállítóakna létesült. A tervezéskor a nyitást még *Neu Franz Josef*, illetve *Neu Schroll Schacht* néven 1924-re, illetve 1922-re prognosztizálták a világháború miatt, de végül *Szent István* és *Gróf Széchenyi István* akna néven szentelték fel és helyezték hivatalosan üzembe a létesítményeket. Három régi szállítóaknát (*András-*, *György-* és *Rücker-akna*) 5 m átmérőjű körszelvényre átfalazva, és a közethőmérséklet emelkedése miatt nagyteljesítményű villamos ventillátorokkal felszerelve légaknákká alakítottak át.

A faácsolatú vasasi *Thommen-aknát* szállítás mellett átépítették (5,6 m átmérő, körszelvény, falazott, 250 kt/a kapacitás), és új, a fentiekkel egyező tulajdonságú légaknát mélyítettek. A többi aknát

néhány éven belül – a *Ferenc József*- (később *Béke*-) aknát azonban csak 1965-ben – felszámolták.

A két új akna 2-2 db *Ward-Leonard* típusú, *Koepe* rendszerű hajtótárcsás szállítógépe – a *Brünn* melletti *Kukla-bányában* levőhöz hasonlóan – az azonos tervek szerint készült, 41,2 m magas vasbeton szállítórornynak a 28,85 méterén kialakított gépházában került elhelyezésre. A szállítógépek a bányák felhagyásáig (betömedékelve 1993-ban és 1992-ben) rendeltetésszerűen és megbízhatóan üzemeltek a 637 és az 523 m mélységig. A ma állapotukban is impozáns aknatornyokat a bécsi *J. Schöngut* tervezte, és az *Ast Ede és Tsai.* cég kivitelezte. A vasasi *Thommen-akna* új villamos szállítógépe és acélszerkezetű aknatornya ostravai tervezésű és gyártású volt.

Az aknák mellett a bányabeli folyamatokat is korszerűsítették. A fővízmentesítő telepek villamos energiával, a fővágati szállítást végző *Schwarczkopf* gyártmányú bányamozdonyok magasnyomású, a beszerzett korszerű munkahelyi gépek: fúrók, réselők, vitlák, szivattyúk, parciális szellőztetők, rudas és láncos réselő- és fejtőgépek alacsony nyomású sűrített levegővel üzemeltek. A fővágatok fabiztosítása mellett bevezették az acélíves *Moll biztosítást*.

A művelési mélység folyamatos növekedésével fokozódó fő bányaveszélyek elhárítására és megelőzésére nagy gondot fordítottak. A gázkitörések elkerülésére bevezették a provokációs robbantást, a sújtólégrobbanások lokalizálására *Jičínský* elrendelte a *Taffanel-edények* használatát, a szénfal-átítatás érdekében a bányákban kiépítették a teljes vízhálózatot, megoldották a főtűzűek elszapolását stb.

A szállítótornyok közelében telepítették a gépházakat. Itt helyezték el a 2-2 *Ilgner áramátalakítót*, amelyek az újhegyi erőműtől érkező 15 kV-os váltóáramból az aknaszállító gépekhez szükséges egyenáramot állították elő. Itt kapott helyet üzemenként 2 db 600 m³/h teljesítményű magasnyomású kompresszor, 1-1 db 4000 m³/h teljesítményű *Láng-* és 10.000 m³/h *Brown-Boveri* gyártmányú kompresszor a bányabeli gépek és néhány műhelybeli gép energiaellátása számára.

A vasbeton aknatornyot körülvevő aknaházhoz csatlakozó bányaház a termeléssel összefüggő funkcionális feladatokat ellátó

korszerű egységeket – az 1300 fős lámpakamrát, az 1300 földalatti és 200 napszínti munkást kiszolgáló öltözőt és zuhanyfürdőt, a tisztviselői és altiszti irodákat, fürdőket, a felolvasó-csarnokot, az alagsori modern anyagraktárt, a bányamentő-állomást, a segélynyújtó-helyet, az orvosi rendelőt és a kazánházat – foglalta magába. A lámpákat a *Frieman-Wolf*, a mentőfelszerelést és a műszereket a *Draeger* gyár szerelte fel lízingszerződés alapján; mindkettő vállalta, hogy rendszeresen a legkorszerűbb termékeire cseréli az itteni egységeket.

Az üzemi műhelyeket a használt gépek és berendezések napi javításához és karbantartásához szükséges korszerű szerszámgépekkel szerelték fel, a nagyjavításokra és a nagykarbantartásra a központi főműhely készült fel.

A szállítás korszerűsítésére a gumiszalagon, kellő válogatás után érkező szén a *Ferenc József*- és a *Széchenyi-aknai* vasútállomásokon épült 2500 t tárolókapacitású, önműködő betonsilókba került. Előbbire a *Szent István-akna* szenét 840 m hosszú, féküzemű, végtelenített láncpálya szállította le. A vasasi szenet a korábbi rendszert felújítva és korszerűsítve, 1200 t tárolókapacitással villamos meghajtású kötélpályán juttatták a *Rücker-aknáig* és a *Szabolcs-táron* keresztül a *Ferenc József-aknára*. Az önműködően töltött *Talbot-kocsikat* gőz helyett villamos mozdonyok vontatták a pécs-újhegyi szénelőkészítő-műbe. (5)

Központi kiszolgáló-szolgáltató üzem Pécs-Újhegyen

Az új nagyüzemek és a piaci igények növekedése egyaránt szükségessé tették a dekoncentrált, élőmunka-igényes és gazdaságtalan száraz szénelőkészítés – a kezdetleges szabolcsi kovács-szén-mosó kivételével szállítószalagról való kézi válogatás – helyett a nedves, fajsúly szerinti szétválasztásra központi szénmosómű létesítését. A megnőtt energiaigények kielégítésére az aknánti, ugyancsak élőmunka-igényes és gazdaságtalan többkazános gőz- és áramfejlesztők helyett a központi szénelőkészítő-mű hulladékszeneinek hasznosítására – értékesítésre is termelő – központi villamos erőmű vált szükségessé.

E két létesítmény építése 1913-ban kezdődött el, és 1914-ben az erőmű már áramot termelt. Üzemeltetésük létszámot szabadított fel a fejlesztések részére, amikor a világháború miatt éppen csökkent az összlétszám.

A *Talbot-kocsik* fenékajtóinak nyitásával került az üzemekből beszállított 0-80 mm-es szemnagyságú nyersszén – a nagyobb méretűt rostán leválasztották, majd összetörték – a pécs-újhegyi szénélőkészítő-mű 1000 t-t befogadó tárolójába. Az új létesítmény lehetővé tette:

- a régi, korszerűtlen üzemi technológiák megszüntetését;
- a jelentkező nem piacképes termékek – iszap, középtermékek – erőművi hasznosítását;
- sziták, portalanítók, mosók, ülepítők és szárítók utáni tartályokból és bunkerekből a tisztaszén minden fajtájának önálló, illetve a többivel bármely arányban előállított keverékének elszállítását a pályaudvar iparvágányairól.

A mosott és 2% víztartalomra szárított, 0-6 mm szemnagyságú aprószénből 5 és 10 kg-os téglá-, később az igények miatt 100 g-os tojásbrikett előállítására alkalmas *brikettgyár* létesült 15 t/h teljesítménnyel.

Az aprószén részére 1927-ben felbővített rheocsatornás szénmosó-mű rekonstrukciójára először 1957-ben volt szükség, mikor a hirtelen megnőtt szénigények azonnali kielégítését a másodlagos művelés és a külfejtési termelés miatt az 1920-as évekhez képest 10%-kal (35%-ról 45-47%-ra) leromlott hamutartalmú nyersszénből a *Dunai Vasmű* részére kokszolásra alkalmas minőséget kellett előállítani.

A villamos-erőmű 1914-től biztosította a DGT, 1918-tól Pécs város, az 1927-es bővítés után *Dél-Dunántúl* egy részének villamosenergia-igényét is. A szokásos 25 éves erőmű-élettartam helyett 52 éven át (1965-ig), a *Pécsi Hőerőmű* első két egységének üzembiztos belépéséig működött. Az 52 évi szolgálat alatt 1,9 TWh energiát termelt, ehhez 5,2 Mt szenet fogyasztott.

A főműhely szakosított műhelyeit a legkorszerűbb szerszámgépekkel, szerszámokkal és műszerekkel szerelték fel az újhegyi berendezések karbantartásához, a bányászati és ipari berendezések

nagyjavításához, felújításához, a be nem szerezhető alkatrészek, berendezések gyártásához. (5)

Az acél, a vasbeton és az üveg együttes építészeti alkalmazása a legkorszerűbb, nagy teljesítményű gépek, berendezések, nagy fesztávolságú gépcsarnokok, terhelhető födémek térigényének funkcionális kielégítése mellett az ipari építészet új korszakának szép stílusjegyeit is megjelenítette. A két új akna épületegyüttese, az újhegyi erőmű és mozdonyszín néhány éve országos műemléki védeltséget kapott, ezért keresik a felújításukat és fenntartásukat méltó hasznosítással biztosító értékesítési lehetőséget.

Nemzetközi megbecslésüket bizonyítja a *Visegrádi Országok* technikai műemlékei közötti kiemelt szerepeltetés, természetesen az alkotó személyének méltó elismerésével. (6)

A vállalat működési rendszere

Az üzemkoncentráción és a műszaki jellegű fejlesztéseken túl *Jičínský* a bányavállalat szervezeti-, irányítási- és gazdálkodási rendszerét is korszerűsítette. Központosított volt a szénvagyon-gazdálkodás, az anyagbeszerzés, a szénértékesítés és a fejlesztés, gépesített a számvitel és a munkaerő-nyilvántartás. A vállalat szolgálati szabályzatot dolgozott ki a bányaművelés, a szállítás és a szellőztetés mellett a tisztviselők és a műszaki személyzet emberi magatartására is. Maximális volt emellett az üzemek önállósága a termelés szervezésében,

Kolonizáció, jóléti intézmények

A bányauzemek és a háttértevékenység fejlesztése mellett jelentős feladat volt a megnövelt termeléshez szükséges állandó, jól képzett munkaerő biztosítása, kolonizációja.

A DGT területenként már meglevő lakásállományát e fejlesztés keretében 155 új tisztviselői-felügyeleti, 523 – részben szobakonyhás (60,6 m²), részben 2 szoba-konyhás (67,7 m²) kétszintes – munkáslakással bővítette, a három bánya- és az újhegyi üzem térségében készenléti jelleggel.

Pécsbányán új legényotthon létesült, melyet 1926-ban 80 ágyas kórházzá alakítottak, két szomszédos épületben és a régi kórház épületében oldva meg a 180 fő elszállásolását. *Szabolcson* korszerű legényotthon épült 210 fő számára. A munkásellátás céljára élelmtár-hálózatot alakítottak ki a lakótelepeken. Saját iskolák épültek, és a községeket is jelentősen támogatta a társaság. *Pécsbányatelepen* nagyobb társulati templomot emeltek.

A fejlesztés körülményei és elismerése

Jičínský koncentrációs és fejlesztési programjának megvalósítását kora történelmének és társadalmi-gazdasági körülményeinek ismerete teszi számunkra igazán értékké. Az I. világháború okozta korlátozások, a létszám- és anyagihiány közepette kellett fejlesztenie, és közben gazdaságosan termelnie. A háború utáni politikai káosz, a *Csehszlovákia* és *Magyarország* közötti hadműveletek, a sztrájkok, a szerb megszállás, az azt követő jóvátételi szállítások, a trianoni békeszerződés következményei mind-mind nehezítették és késleltették a program végrehajtását. Nem kis gondot jelentett tehát a fejlesztéshez szükséges tőke előteremtése. *Jičínský* mindvégig élvezte a magyar hivatalos körök bizalmát, és kitartóan folytatta terveinek megvalósítását.

A *příbrami Bányászati Főiskola* „bányalétesítési és a bányatudományok fejlesztése terén kifejtett eredményes tevékenységéért” 1922-ben *honoris causa* doktorrá avatta. A kormányzó „a hazai szénbányászat terén kifejtett eredményes és értékes szolgálatai elismerésül” magyar királyi bányaügyi főtanácsosi címmel tüntette ki 1928-ban. (7)

Elméleti kutatási és gyakorlati fejlesztési tevékenysége európai ívű publikációs tevékenységében is lemérhető. Pécsi működése idejéből több cikke ismert a *Montanische Rundschau* hasábjain, de írt az *Österreichische Berg- und Hüttenwesen*, a *Glückauf*, a *Mining Ingenieur* és a *Bányászati és Kohászati Lapok* részére is. Német és angol nyelvű publikációiból ismerte meg *Európa* szakmai elitje a bányagáz-kitörésekkel és a magas közethőmérséklettel küzdő *Pécs vidéki* bányák koncentrációs fejlesztését. (8, 9)

Miután sikerrel befejezte a Pécs környéki szénbányászat európai színvonalú korszerűsítését, 1930-ban újabb fejlesztési tervet nyújtott be a bécsi vezérigazgatóságnak. A társaság pénzügyi helyzete és az általános dekonjunktúra miatt azonban javaslatát nem fogadták el. A 60 éves *Jičínský* ezért benyújtotta nyugdíjazási kérelmét, amit a társaság 1931. január elseji hatállyal tudomásul vett, így 1930-ban befejezte pécsi működését.

Néhány mondat emberi vonásairól

Volt munkatársa a velük való beszélgetés során, valamint más és emlékezők is elmondták, hogy igen nagy tudású és kiváló szervezőképességű szakembernek ismerték meg. A DGT-nél az ekkor már hivatalos magyar mellett gyakori volt még a német nyelv használata, de *Jičínský* kedvelt néhány, a cseh nyelvet jól beszélő, származásra nézve vele azonos, morva nemzetiségű felügyelőt, így *Vyhňalík Jakab* szabolcsi bányamesterrel is többször elbeszélgett. Neki elmondta, hogy eredetileg az új aknát a fekübe, kb. 1 kilométerrel északabbra tervezte (a mai *István III.* akna környékére), de a DGT bécsi igazgatósága nem fogadta el javaslatát, mert az akna termelésbe lépése 3-4 évvel későbbre toódott volna el. (10) Így viszont az aknák védőpillére a mélység felé mind jelentősebb szénvagyonot kötött le, a szintenként növekvő pillérben egyre hosszabb improduktív főszállító vágatszakaszokat kellett kihajtani, ezért építették az új évezred részére az *István III.* aknát.

A centralizációs programban résztvevő mérnököket rendszeresen nyugati tanulmányútra küldte, de előfordult, hogy a néhány éve dolgozó fiatal bányamérnök maga kérte az alsó-ausztriai sújtólégveszélyes bányászat tanulmányozásának engedélyezését. Azonnal kiadatta négyhavi illetményét, kiküldetési díját és kapott egy általános szabadjegyet, valamint ajánlólevelet kedves bányaigazgató kollegájához. Kéthetenként írt beszámoló leveleit a szórendi hibák piros betűs javításával kapta vissza *Grünbachból* való hazatérése után.

Az ő társasági életéről közvetlenül nem tudunk, de megemlékezésekből ismerjük, hogy cseh születésű felesége németül és

franciául szépen beszélő, intelligens és fess asszony volt, aki szerette a zenét, a társaságot, nagy háztartást vezetett, és az 1920-as évek második felében rendszeresen meghívta farsangi vacsorára nem csak a vállalati vezetőket, hanem a fiatal mérnököket is, feleségeikkel együtt. Nagyon szeretett és tudott is táncolni. 1929-ben a pécsi *Nemzeti Casinóban* bált rendeztek a munkatársak részére, ugyanazon év nyarán pedig egész napos kiránduláson nagy társaságot láttak vendégül *Drávaszabolcson*. Szenvedélyesen fotózott, fényképei megtalálhatók a *Pécsi Várostitörténeti Múzeumban* is. A fentiek ismeretében kiegyensúlyozott, jó házasságuk lehetett, ami közvetve férjéről is jó tulajdonságokat feltételez. Tudjuk, hogy nyugdíjas éveiben (s feltehetően korábban is) szeretett vadászni, de mecseki vadászatairól dokumentumok és emlékezők híján nem tudunk.

Nyugdíjas évei

Rossitzba, illetve az akkor már csehszlovákiai *Rosicébe* visszatérve az igazgatótanács elnökévé választották, majd szeptemberben a nyugalomba vonult nagyhírű *L. Kirschner* professzor *Bányaművelés I. tanszékének* vezetését bízták rá a *Příbrami Bányászati Főiskolán*.

A fiatal bányamérnök-generáció oktatása mellett fontosnak tartotta nevelésüket, fel tudta ébreszteni aktivitásukat és tudásvágyukat. A gyakorlati képzés fontosságát ismerve hallgatóival sorban meglátogatta a csehszlovák, sőt a határon túli bányaterületeket is. A bányajárások utáni szakmai megbeszélések alkalmával mindig átadta saját tapasztalatait. Az inkább apai, mint oktatói kapcsolatot és kölcsönös bizalmat erősítették az ilyenkor a hallgatókkal együtt töltött bensőséges hangulatú esték, amikor is előkerültek a *Selmecekről* átvett diáknóták és hagyományok. Előadásainak két jegyzetét is saját költségén adta ki.

Příbrami tevékenységének 1939-ben, az *Anschluss* után a cseh főiskolák bezárása vetett véget. Munkabírását, lelki és fizikai frissességét vadász- és hegymászó szenvedélye mellett haláláig kere-

sett és megbecsült szakértői tevékenysége igazolta, ugyanis 1945 után is gyakran kérték fel bányászati problémák megoldására. (1) 1954-ben a *Pécsi Szénbányászati Tröszt* akkori igazgatója, a már említett *Vyhnalik Jakab* fia meghívta *Jičínskýt Pécsre*, de ő a csehszlovák hatóságoktól nem kapott útlevelet. (10)

Jaroslav Jičínský 1932-ben.

1959. május 2-án hunyt el *Prágában*, tiszteletre méltó, 89 éves korban. A szomorú eseményről nem értesült a *Pécsi Szénbányászati Tröszt*. Először halálának 30. évfordulóján jelent meg róla rövid méltatás (11), azóta viszont több publikáció látott napvilágot róla. (12) A DGT által 1895-ben épített egykori impozáns irodaházának falán a 2003. évi *Szent Borbála-ünnep* alkalmából emléktáblát avatott a *Pécsi Bányászattörténeti Alapítvány*, utólagos tiszteletadásként a pécsi szénbányák nagy alkotójának.

Fia, szintén *Jaroslav* (1904-1984) a testvér szakmát, a kohászatot választotta hivatásul. A család pécsi tartózkodása idején, az

1920-as évek derekán szerzett oklevelet a *Příbrami Bányászati Főiskola* kohászati szakán. 1945 után magas vállalati és iparági beosztásokat kapott. 1952-ben koholt vádak alapján 22 évi börtönbüntetésre ítélték, ahonnan csak 1958-ban szabadult. A börtön terhét egyedül az enyhítette, hogy a belügyminisztérium műszaki alakulata szakmai tervezőmunkán foglalkoztatta, ugyanúgy, mint nálunk apja két egykori munkatársát, *dr. Rihmer László* és *Wietorisz Róbert* bányamérnököket, akikkel hasonló körülmények között az épülő *Kazincbarcika* és a *Zobák-bánya* (szellőztetési) terveit készítették.

Felhasznált irodalom

- (1) ROCH, S.: Tri posledni predstavitelé rodu Jičínskýh. (A Jičínský-család három utolsó képviselője.) Příbram, 1-9. p.
- (2) STURM, F.: *150 Jahre Montanuniversität Leoben 1840-1990*. Akademische Druck- u. Verlagsanstalt. Gratz, 1990. 59. p.
- (3) Az 1888. évi 3-tól 7-ig Bécsben tartott általános bányászgyűlésről szóló jelentés. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 22. évf. 15. sz. 119. p.
- (4) GERBER, F: Bericht über das Kohlenvorkommen und den Bergwerks-betrieb zu Fünfkirchen. Salgó-Tarján, 1891.
- (5) JIČÍNSKÝ, J.: Die Pécs-Steinkohlenbergwerke der Ersten Donau-Dampfschiffahrts-Gesellschaft 1852-1931. Universitäts-Buchdruckerei „Dunántúl”. Pécs (Fünfkirchen), 1931. 22-61. p.
- (6) HOLLÓ Cs.: *A Visegrádi Országok technikai műemlékei*. III. k. A „V. 4.” Országok Mérnöki Kamaráinak kiad. Warsawa, 2007. 327-342. p. (Négy nyelven.)
- (7) Személyi hírek. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 61. évf. 1928. 176. p.
- (8) HOZÁK, J.: Dr. Ing. Jaroslav Jičínský. Narodni Technické Muzeum, 559. fond. Praha, 2006. 1-4. p.
- (9) Dr. mont. h. c. Ing. Jaroslav Jičínský doklady o činnosti vědecké. 1-5. p. (Jaroslav Jičínský részletes tudományos tevékenysége.)
- (10) VERECKEI Lajos bányatechnikus, a Pécsi Szénbányászati Tröszt volt igazgatója visszaemlékezései. (Kézirat.) Pécs, 1990. XII. 27. p.
- (11) DR. SZABOLCS L: Dr. Jičínský Jaroslav 1870-1959. = *Múzeumi füzetek* 4. Pécs, 1989. Mecseki Bányászati Múzeum, 1-10. p.

- (12) MENDLY L.: Jarosláv Jičínský, a korszerű pécsi szénbányászat megteremtője. = *Pécsi Szemle*, 2000. Tavasz. – Mendly L.: Jarosláv Jičínský és a korszerű pécsi szénbányászat megteremtése. = *Búcsúzik a mecseki szénbányászat emlékülés előadásai*. Pécsi Erőmű Rt. Pécs, 2001. 37-46. p.

Jaroslav Jičínský emléktáblája Pécssett.

